

Olaf Søndberg
Den danske revolution
1830-1866

Enevældens fald 1848

Christian 8. og ansvarlige politikere var meget nervøse for, hvad der ville ske, når tronfølgeren, Frederik, skulle overtage magten efter sin far. Alle vidste, at Frederik var en ustabil person, middelmådt uddannet og med ringe interesse for det hverv, der ventede ham. Han havde to kuldsejlede ægteskaber bag sig, og det var almindeligt bekendt, at han var kæreste med Louise Rasmussen, en tidligere balletpige, der fra 1844 drev en modeforretning på strøget i København. Hun havde tidligere været kæreste med Frederiks ungdomsven, bogtrykkeren Carl Berling, med hvem hun havde et barn. Denne ejendommelige trekant skabte forargelse og bekymring i vide kredse.

Christian 8. blev overbevist om, at der måtte gives forfatningsmæssige indrømmelser endnu, mens han selv levede. Derfor lod han et udvalg udarbejde forslag til en ny forfatning, hvorefter der ud over de gamle stænderforsamlinger skulle vælges en fælles stænderforsamling for hele riget, der skulle have en begrænset besluttende myndighed for fælles anliggender. Halvdelen af medlemmerne skulle vælges af

hertugdømmerne, selv om deres indbyggertal kun var det halve af kongerigets. I januar 1848 døde Christian 8. uventet, og Frederik 7. (1848-1863) overtog uden begejstring faderens kongemagt og forfatningsplaner.

Revolution i Tyskland og hertugdømmerne

Man kan ikke vide, om den planlagte forfatning og andre reformer kunne have skabt en rolig udvikling i det danske rige, for i marts måned væltede en revolutionær bølge alle moderate kræfter omkuld. Som sædvanligt startede det hele i Paris. I februar måned førte politiske og sociale demonstrationer til et oprør, der tvang regeringen til at gå af, og kongen måtte forlade landet. Bortset fra Rusland blev hele Europa påvirket af den revolutionære stemning.

Udviklingen i Tyskland kom i høj grad til at påvirke den danske situation. I alle tyske stater tvang det liberale borgerskab de enevældige fyrster til at give indrømmelser. I Østrig blev den konservative statsminister, fyrst Metternich,

tvunget bort. Han havde siden 1815 stået som et reaktionært symbol på bevarelsen af enevælden i hele Europa. I Berlins gader var der fra 18. marts voldsomme gadekampe mellem demonstranter og den preussiske kong Frederik Wilhelm 4.s tropper. Kongen gav op, stillede sig tilsyneladende positivt over for den revolutionære bevægelse og lovede en fri forfatning. Allerede i maj samledes en nyvalgt nationalforsamling i Frankfurt for at udarbejde en demokratisk forfatning for et samlet Tyskland. (Tekst nr. 13)

Den tysk-nationale begejstring nåede også til Slesvig-Holsten, og den 18. marts samledes medlemmerne af den slesvigske og den holstenske stænderforsamling i Rendsborg for at drøfte situationen. Den revolutionære stemning både i byen og i forsamlingen gav de nationalliberale vind i sejlene, mens de konservative og moderate blev skubbet i baggrunden. Den liberale sagfører og avisredaktør fra Kiel, Theodor Olshausen, Orla Lehmanns gamle ven, anbefalede et brud med Danmark og et demokratisk Slesvig-Holsten, der skulle være medlem af Det tyske Forbund. "Vi vil venskab med Frankrig, had mod Rusland og fjendskab mod Danmark", sagde han, "danskerne, et dovent, dvask og usammenhængende folk". Denne sidste bemærkning blev citeret i danske aviser og var med til at oppiske den nationale stemning i Danmark. Forsamlingen endte dog med at beslutte at sende en deputation til kong Frederik i København med følgende krav: 1. En demokratisk forfatning i et samlet Slesvig-Holsten 2. Slesvigs optagelse i Det tyske Forbund. 3. Almindelig folkevæbning med selvvalgte officerer. 4. Presse- og forsamlingsfrihed. I mødet deltog også den dansksindede Hans Krüger fra Nordslesvig. Han protesterede på dansk, men blev ikke hørt eller ikke forstået. Han rejste straks hjem til

Nordslesvig og begyndte at forberede oprettelsen af en dansk folkevæbning.

Martsdagene i København

Mandag den 20. marts 1848 nåede oplysningerne om mødet i Rendsborg til København. De ledende nationalliberale sammenkaldte til et folkemøde i forsamlingssalen, Casino, hvor der om aftenen samledes små 3.000 mennesker. Begejstringen var den samme som i Rendsborg blot med dansk fortegn. Hovedtaleren var naturligvis Orla Lehmann. Han fremmanede det truende slesvig-holstenske oprør, som ville splitte nationen og løsrive Slesvig fra Danmark. Han frygtede, at den unge, uerfarne konge og hans gamle, grå ministre ikke ville stå fast. Derfor foreslog han, at man gik til kongen og forlangte, at han udnævnte ministre, der havde folkets tillid, og at Slesvigs tilknytning til Danmark skulle sikres ved en fælles, demokratisk forfatning. På denne måde blev kravet om en fri forfatning styrket ved at blive forbundet med øjeblikkets nationale begejstring. (Tekst nr. 14)

Karl Phillip Francke, en tysktalende embedsmand, der forsvarede regeringens helstatspolitik, havde mod til på tysk at holde en tale, hvori han opfordrede til at tage en seriøs diskussion med den slesvig-holstenske deputation. Som Krüger i Rendsborg blev han hånende fejlet til side. Francke endte som embedsmand i Preussen.

Den 21. marts gik Københavns borgerrepræsentation i spidsen for et folketog på 12-15.000 mennesker fra Nytorv ad Strøget til Christiansborg slot for at aflevere kravene til kongen. Han var på forhånd velvilligt stemt formodentlig påvirket af Louise, der var flyttet ind på slottet, og af Carl Berling, som han havde udnævnt til sin privatsekretær. Allerede om formiddagen havde kongen tilkaldt sine gamle ministre og

bedt dem gå af. Dette kunne han meddele de demonstrerende, der derfor under jubel gik fredeligt hver til sit.

Enevældens fald

Nu bad kongen sin ven og rådgiver, C.E. Bardenfleth, om at finde nogle ministeremner, som kunne tilfredsstille den nationalliberale stemning, men samtidig være smidige og forhandlingsvenlige over for den slesvig-holstenske deputation. Det var ikke så nemt, og forhandlingerne trak ud til næste dag, den 22. marts.

Den dag ankom deputationen med skib fra Kiel. Med samme skib kom et brev til kongen fra Prinsen af Nør, en bror til hertugen af Augustenborg. Prinsen fortalte kongen, at slesvig-holstenerne havde opfordret ham til at stille sig i spidsen for oprøret. Han påstod dog, at han ville være loyal over for kongen, men kun, hvis kongen imødekom alle de krav, som deputationen forelagde. Kongen opfattede brevet som et uforskammet ultimatum og blev rasende. Han tilkaldte nu sin tidligere minister, grev A.W. Moltke til Bregentved, og bad ham danne en regering, som også skulle omfatte de ledende nationalliberale, Orla Lehmann, A.F. Tscherning og præsten D.G. Monrad. Samtidig sagde kongen, at ministeriet var ansvarligt for den førte politik, og at han fra nu regnede sig for konstitutionel konge. Enevælden var afskaffet.

Deputationens medlemmer blev naturligt nok mødt af en fjendtlig stemning i København. De følte sig ikke trygge på hotel d'Angleterre, og den velhavende grosserer, Alfred Hage, tilbød dem derfor privat indkvartering i sit hus. Hage var onkel til Orla Lehmanns hustru, og Lehmann spiste middag sammen med gæsterne om aftenen. Blandt deputationens 5 medlemmer

Frederik 7. og lensgrevinde Danner. Fotografi omkring 1860. På trods af regeringens advarsler fastholdt Frederik 7., at han ville giftes med Louise Rasmussen, og de blev viet i 1850. Kongen gjorde hende til lensgrevinde, men det forhindrede hende ikke i at blive frosset ud af det pæne selskab i hovedstaden. Derfor opholdt parret sig helst i provinsen, hvor Louise blev accepteret og kongen elsket som den jævne, ærkedanske "Frederik Folkekær". Det kongelige Bibliotek.

var Olshausen og endnu en af Lehmanns gamle liberale venner fra Kiel. De var stadig enige i kampen for en fri forfatning, men nu mødtes de ved tidernes ugunst som repræsentanter for to partier, der få dage efter skulle komme i krig med hinanden. Det forhindrede dem dog ikke i på civiliseret vis at drøfte mulighederne for en fredelig løsning. Slesvig-holstenerne an-

tydede tilmed muligheden af en deling af Slesvig.

Bruddet

Den 23. marts kom den slesvig-holstenske deputation i audiens hos kongen, som fik overdraget deres krav. Kongen svarede ikke selv, men henviste til sin nye regering. Ministrene kunne imidlertid ikke blive enige om formuleringen af et svar, fordi ministeren for hertugdømmerne var mere imødekommende over for kravene end de øvrige ministre. Først da denne minister trak sig tilbage, kunne Orla Lehmann formulere et svar, som blev godkendt af hele regeringen og kongen. Dagen efter, den 24. marts, blev slesvig-holstenerne for at undgå uro smuglet om bord på et skib, der skulle bringe dem ud af København. Her fik de overrakt svaret af Lehmann selv. Det fastholdt, at Slesvig skulle knyttes til Danmark ved en fælles, fri forfatning. Alle vidste, at det betød krig. (Tekst nr. 15)

Maleren Johan Thomas Lundbye var i København i disse dramatiske dage. Han skrev et brev til sin mor i Kalundborg og fortalte begejstret om ugens begivenheder. (Tekst nr. 16). En måned senere var den 30-årige maler død. Han meldte sig som frivillig til hæren og skrev som den sidste notits i sin dagbog den 15. april: "Idag er indtrådt i armeen i 3. Bataillons 2. Comp, hvor også Svenn (Grundtvigs søn) er. På mandag marcherer vi over Korsør til Sønderborg osv. vel lige til Rendsborg." Og den tungsindige Lundbye sluttede: "Om en vildsom kugle... da vil den kun bringe et hjerte ro, der lider af smerteligere sår. Gud velsigne Danmark! Og min moder!"

Den 26. April blev Lundbye dræbt ved et vådeskud, da hans afdeling holdt hvil ved Bedsted i Sønderjylland.

H.C. Andersen, der holdt meget af Lundbye, skrev i sin dagbog den 13. maj: "Lundbye, fortalte officererne mig, stod melankolsk og lænede sig til geværet, nogle bønder gik forbi, hvor de andre geværer tæt foran ham vare opstillede og kom til at støde dem omkuld, man hørte skuddet og så Lundbye styrte til jorden, skudt neden fra kæben og opad, munden flænget og et stykke kød med skæg bortskudt, han udstødte et par svage suk; blev svøbt i et dannebrog og lagt i jorden."

Det var ikke alle, der var begejstrede for martsdagens begivenheder. Den 65-årige professor Christian Molbech, der i en menneskealder som historiker og sprogmand havde været en fremtrædende mand i det københavnske kulturliv, rystede på sit konservative hoved over al den nymodens snak om demokrati og danskhed. På sin lidt vrantne facon ironiserer han over martsdagens begivenheder i et brev til sin unge ven, F.S. Bang, der var bankmand i London. (Tekst nr. 18)

Borgerkrig

Allerede før deputationen vendte tilbage til Kiel, havde de ledende slesvig-holstenerne dannet en provisorisk regering. I et opråb til befolkningen den 24. marts erklærede de, at de overtog magten i hertugdømmerne, fordi deres hertug, Frederik 7., ikke længere var fri, men underlagt en fjendtligsindet regering i København. (Tekst nr. 19)

Ved et dristigt kup lykkedes det at få tropperne i Rendsborg over på oprørernes side. Den provisoriske regering ansøgte derefter om Slesvigs optagelse i Det tyske Forbund, men samtidig tilbød man, at nordslesvigerne ved en afstemning selv kunne afgøre, om de ville tilslutte sig et tysk Slesvig-Holsten eller det danske kongerige. Stemningen i Danmark var dog slet ikke moden